

Materiały do nauki na egzamin dyplomowy z audycji muzycznych – uzupełnienie programu zrealizowanego podczas lekcji audycji muzycznych o tematykę dwóch wykładów dodatkowych, które odbyły się w dniach 26 marca oraz 7 maja 2022 roku w PSM im. A. Tansmana w Łodzi.

Muzyka XX i XXI wieku – nurty, style, zjawiska

I poł. XX wieku

1. IMPRESJONIZM (przełom XIX i XX wieku) – nazwa pochodzi od nurtu w malarstwie (impresja = wrażenie). I w malarstwie, i w muzyce starano się uchwycić chwilowe wrażenie, co w muzyce przejawia się delikatnymi brzmieniami oraz swobodniejszym kształtowaniem formy utworu. W impresjonizmie kompozytorzy zaczynają po raz pierwszy eksperymentować z doбором dźwięków – w miejsce systemu dur-moll coraz częściej pojawiają się nowe skale i współbrzmienia. Twórcy odchodzą także od tradycyjnej faktury muzycznej (melodii z akompaniamentem) oraz bardziej niż wcześniej skupiają się na stosowaniu wyszukanej dynamiki, artykulacji oraz kolorystyki.

Przedstawiciele:

Claude Debussy (Francuz) – *Popołudnie Fauna*, cykl 24 *Preludiów na fortepian*

Maurice Ravel (Francuz)

2. WITALIZM (oraz BARBARYZM i FOWIZM) (początek XX wieku) – trzy podobne kierunki w sztuce początku XX wieku. Znaczenie słów określających te nurty to: barbaryzm – prymitywny, fowizm – dziki, witalizm – żywotny. W odniesieniu do muzyki najczęściej stosowano określenie „witalizm”. W tym nurcie inspiracje czerpano z folkloru i obrzędów pogańskich, co przejawiało się przede wszystkim w przyznaniu rytmice (a nie melodii czy harmonii jak we wcześniejszych epokach) głównej roli w kształtowaniu utworów (motoryczne i żywe rytmy, nieregularne akcentowanie, zmienne metrum). Odejście od tradycyjnej muzyki romantycznej zauważalne jest tu także w wykorzystywaniu nowatorskich współbrzmień i skal, a także w stosowaniu bogatej, kontrastowej instrumentacji.

Przedstawiciele:

Igor Strawiński (Rosjanin) – *Święto wiosny*

Bela Bartok (Węgier) – *Muzyka na smyczki, perkusję i czeleste*

3. EKSPRESJONIZM – nurt w sztuce, którego głównym założeniem było wyrażanie silnych, negatywnych uczuć oraz poruszanie emocji odbiorcy. Eksponowano brzydotę i brutalność, a tematyka utworów dotyczyła zazwyczaj sytuacji tragicznych. W związku z tym głównym typem brzmienia w ekspresjonizmie staje się dysonans, czyli współbrzmienie niezgodne, nieprzyjemne. Kompozytorzy po raz pierwszy w historii muzyki **całkowicie odchodzą tutaj od tradycyjnego systemu dur-moll** i zaczynają swobodnie korzystać ze skali chromatycznej. Stosują także liczne kontrasty oraz swobodne formy muzyczne.

Przedstawiciele (Druga szkoła wiedeńska):

Arnold Schoenberg (Austriak) – *Księżycowy Pierrot* op. 21, *Erwartung* op. 17

Alban Berg (Austriak)

Anton Webern (Austriak)

4. DODEKAFONIA – technika kompozytorska (sposób tworzenia muzyki) wykorzystująca skalę 12-dźwiękową (chromatyczną). Podstawą w dodekafonii jest SERIA, czyli 12-dźwiękowa melodia, wykorzystująca w dowolnej kolejności wszystkie 12 stopni gamy chromatycznej (c, cis, d, ..., h) bez powtórzeń poszczególnych dźwięków. Melodia ta jest powtarzana przez cały czas trwania utworu w taki sposób, że po każdym wykonaniu 12 dźwięków serii należy wykonać je od nowa, ale niekoniecznie w ten sam sposób. Serię można bowiem przekształcać na różne sposoby – grać od tyłu, transponować, odwracać kierunek interwałów, zmieniać rytm lub instrumentację. Brzmienie utworów dodekafonicznych cechuje się bardzo dużym natężeniem dysonansów.

Przedstawiciele (Druga szkoła wiedeńska):

Arnold Schoenberg (Austriak)

Alban Berg (Austriak)

Anton Webern (Austriak) – *Symfonia* op. 21, *Wariacje fortepianowe* op. 27

5. NEOKLASYCYZM – nazwa nurtu ukazuje połączenie nowości („neo”) z tradycją („klasycyzm”). Twórcy neoklasycyści postanowili odejść od większości eksperymentów obecnych w poprzednich nurtach i nawiązać w swoich utworach do rozwiązań typowych dla muzyki wcześniejszych epok. Kompozytorzy powracają tu często do klasycznych lub barokowych form i gatunków (np. suita, sonata, symfonia), bardziej tradycyjnych rytmów oraz melodii, a także do systemu dur-moll (choć nie jest to regułą). Utwory neoklasyczne

stały się w związku z tym łatwiejsze w odbiorze dla słuchaczy niż np. dysonansowe i eksperymentalne kompozycje ekspresjonistyczne lub dodekafoniczne.

Przedstawiciele:

Sergiusz Prokofiew (Rosjanin) – *Symfonia „Klasyczna” D-dur*

Aleksander Tansman (Polak) – *Suita Polska*

Igor Strawiński (Rosjanin)

II poł. XX wieku / XXI wiek

1. SONORYZM – nurt w muzyce polskiej lat 60. XX wieku. Nazwa „sonoryzm” pochodzi od *sonore* = dźwięk, brzmień i odnosi się do sposobu kształtowania brzmienia i formy utworu. W kompozycjach z tego nurtu brak jest tradycyjnych elementów dzieła muzycznego (np. melodyki, rytmiki, klasycznej harmoniki). Zamiast nich, kompozytorzy operują eksperymentalnymi, nowymi typami brzmień, takimi jak: pasma dźwięków, klastery (zbitki dźwięków leżących obok siebie), glissanda, stuknięcia, szarpnięcia, skrzypienie, skrobanie, szelest czy szum. Utwory nie są notowane tradycyjnie przy pomocy nut na pięciolinii, ale przy pomocy osi czasu z zaznaczonymi graficznie efektami. Do każdego utworu dołączona jest legenda, wyjaśniająca pomysł kompozytora.

Przedstawiciele:

Krzysztof Penderecki (Polak) – *Tren ofiarom Hiroszimy*

Henryk Mikołaj Górecki (Polak)

Wojciech Kilar (Polak)

2. ALEATORYZM – nazwa nurtu pochodzi od słowa *alea* = kość i powiedzenia: *alea iacta est* = kości zostały rzucone. Polega na wprowadzeniu elementu przypadku do komponowania lub wykonywania utworu: dopuszczano rzuty kostką, monetą, przypadkowe ułożenia kartek partytury, wybieranie z zamkniętymi oczami itd. Powoduje to dużą swobodę formy utworu i dźwięków, które go tworzą. Utwory mogą być konstruowane z krótkich losowo wybieranych

elementów, być tylko opisem słownym lub nawet grafiką muzyczną. Dopuszcza się ogromną swobodę wykonania, więc utwór każdorazowo zabrzmiał inaczej.

Przedstawiciele:

John Cage (Amerykanin) – *4:33*

Witold Lutosławski (Polak) – *Gry weneckie*

3. PREPEARACJA FORTEPIANU i HAPPENING – Preparacja fortepianu to tendencja w muzyce XX wieku do zmiany tradycyjnego brzmienia fortepianu poprzez umieszczenie wewnątrz niego drobnych przedmiotów: śrubki, nakrętki, spinacze, kartki papieru, butelki, rurki itd. Fortepian preparowano, aby uzyskać inne, nietradycyjne brzmienie i spowodować, żeby fortepian stał się bardziej wszechstronnym instrumentem.

Happening to artystyczne wydarzenie ograniczone czasowo i zorganizowane – skomponowane. Często pojawiają się w nim elementy improwizacji. Wydarzenia podczas happeningu mogą być zupełnie ze sobą niezwiązane. W happeningu muzycznym pojawiają się dźwięki, mogą być wykorzystane tradycyjne instrumenty, a także inne przedmioty.

Przedstawiciel:

John Cage (Amerykanin) – *Sonaty i Interludia na fortepian preparowany, Water walk*

4. MINIMALIZM (MINIMAL MUSIC) - nurt w muzyce współczesnej wiązany przede wszystkim z twórczością kompozytorów amerykańskich. Głównym założeniem minimalizmu było odrzucenie skomplikowanej i niezrozumiałej muzyki eksperymentalnej np. sonoryzmu. Nie chodziło jednak o powrót do tradycyjnej muzyki dawnej, a o maksymalne uproszczenie elementów dzieła muzycznego i zredukowanie materiału muzycznego do minimum. Utwory minimalistyczne były pozbawione kontrastów, stosowano w nich prostą i powtarzalną melodię oraz rytmikę, a także przejrzystą harmonię.

Przedstawiciele:

Steve Reich (Amerykanin) – *Music for 18 Musicians, Clapping Music*

Philipp Glass (Amerykanin)

Tomasz Sikorski (Polak) – *Muzyka Nasłuchiwana*

5. MUZYKA ELEKTRONICZNA – muzyka oparta na elektronicznych dźwiękach tworzona przy pomocy instrumentów elektronicznych, syntezatorów i komputerów. Muzyką elektroniczną mogą być też nagrane dźwięki naturalne (np. instrumenty, odgłosy natury), które są następnie przetwarzane (np. poprzez dodawanie różnych efektów). Rozwój muzyki elektronicznej uzależniony był od rozwoju technologii. Początkowo (w I poł. XX w.) wykorzystywano prymitywne urządzenia oraz nagrywano dźwięki na płyty gramofonowe. Z kolei w naszych czasach możliwości tworzenia muzyki elektronicznej są niemal nieograniczone. Obecnie brzmienia elektroniczne są szczególnie popularne w muzyce rozrywkowej i takich gatunkach jak synth-pop, techno, trap czy dance.

Przedstawiciele:

Pierre Schaeffer (Francuz) – *Etiuda kolejowa*

Karlheinz Stockhausen (Niemiec) – *Studium I*

John Cage (Amerykanin)

6. POSTMODERNIZM – najnowsza epoka w dziejach ludzkości i jednocześnie główny kierunek we współczesnej sztuce i muzyce zapoczątkowany w latach 70 XX wieku i trwający do dziś. W postmodernizmie nie dominuje żaden konkretny nurt – kompozytorzy doszli bowiem do wniosku, że nie da się wymyślić już niczego nowego, więc nawiązują zarówno do dawnych stylów, jak i do eksperymentalnej muzyki XX wieku, a niektórzy twórcy poszukują jeszcze innych rozwiązań np. sięgają do brzmień typowych dla muzyki rozrywkowej. W związku z tym muzyka postmodernistyczna cechuje się dużą różnorodnością przez co często nie jest spójna pod względem stylistycznym.

Przedstawiciele:

Alfred Schnittke (Rosjanin) – *Concerto Grosso nr 2, Requiem*

Paweł Mykietyn (Polak) – *3 for 13*

Arvo Pärt (Estończyk)